

КРИМІНАЛІСТИЧНА ПРОФІЛАКТИКА ВТЕЧІ УВ'ЯЗНЕНИХ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

FORENSIC PREVENTION OF THE ESCAPE OF PRISONERS FROM THE PLACE OF IMPRISONMENT

Завидняк В.І., д.ю.н.,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

У науковому дослідженні розглядаються основні фактори, через які відбувається вчинення втечі з місця позбавлення волі, а також розглядається проблема недовісти заходів профілактики та попередження вчинення втечі ув'язненими з пенітенціарної установи. Враховуючи наукові погляди, слід констатувати те, що запобігання злочинам належить до предмета криміналістики і є видом криміналістичної діяльності. Криміналістична профілактика, будучи частиною юридичної профілактики, являє собою цілеспрямовану систему криміналістичних засобів, прийомів і методів профілактичного характеру. Тому питання про формування в криміналістиці вчення про криміналістичну профілактику злочинів залишається дискусійним, хоча абсолютна більшість учених-криміналістів і практиків сьогодні визнають, що криміналістика виникла та розвивається як наука, що сприяє розкриттю, розслідуванню та запобіганню злочинів.

Профілактика злочинів у вузькому (спеціально-кримінологічному) розумінні є кримінально-правовою категорією, що охоплює цілеспрямовану діяльність спеціальних суб'єктів, орієнтованих на виявлення і розкриття злочинів, установлення й усунення їх причин і умов, притягнення винних до відповідальності, призначення і виконання покарань. Змістом такої діяльності є: своєчасне виявлення злочинів; ужиття належних заходів з їх розкриття, встановлення і викриття винних осіб; забезпечення правильного застосування закону для того, щоб кожна винна особа була справедливо покарана і жодна невинна не була притягнута до кримінальної відповідальності й засуджена.

У кримінологічній площині профілактика злочинів може розглядатися як функція державних органів або як складова частина правоохоронної діяльності. Якщо розглядати профілактику злочинів через призму виконання державними органами своїх розпорядничих функцій, то зміст цієї діяльності буде багатоглядним. Це проявляється, наприклад, у створенні міжвідомчих комісій із профілактики правопорушень з метою координації діяльності органів виконавчої влади, недержавних організацій і громадських об'єднань для реалізації соціальних, правових та інших практичних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів.

Свій ефект і відповідні результати у змісті кримінологічної профілактики, як свідчить практика, мають також заходи профілактики захисту, яку розглядають як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які призводять до злочинних проявів та (опосередковано) антигромадських поглядів. При цьому на відміну від профілактики усунення чи обмеження профілактика захисту має на меті створення достатнього захисту і безпеки людей і речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності.

Ключові слова: профілактика, запобігання, попередження, втеча з місця позбавлення волі, Кримінально-виконавча служба України.

This research examines the main reasons for the escape from the place of imprisonment, as well as the problem of the ineffectiveness of measures to prevent and prevent the escape of prisoners from a penitentiary institution. Taking into account scientific views, it should be noted that crime prevention belongs to the subject of criminology and is a type of forensic activity. Forensic prevention, as part of legal prevention, is a purposeful system of forensic tools, techniques and methods of prevention. Therefore, the question of the formation in criminology of the doctrine of forensic crime prevention remains controversial, although the vast majority of forensic scientists and practitioners today recognize that forensics originated and developed as a science that promotes the detection, investigation and prevention of crime.

Crime prevention in the narrow (special criminological) sense is a criminal law category that covers the purposeful activities of special entities focused on detecting and disclosing crimes, establishing and eliminating their causes and conditions, bringing the perpetrators to justice, sentencing and execution. The content of such activities is: timely detection of crimes; taking appropriate measures to disclose, identify and expose the perpetrators; ensuring the proper application of the law so that every guilty person is justly punished and none the innocent was not prosecuted and convicted.

In the criminological plane, crime prevention can be considered as a function of state bodies or as an integral part of law enforcement activities. If we consider the prevention of crimes through the prism of the implementation of public authorities of their administrative functions, the content of this activity will be multifaceted. This is manifested, for example, in the creation of interagency Commission on crime prevention in order to coordinate the activities of executive bodies, non-governmental organizations and public associations for the implementation of social, legal and other practical measures aimed at eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of crimes.

The effect and corresponding results in the content of criminological prevention, as practice shows, also have protection prevention measures, which are considered as a set of measures taken to eliminate conditions that lead to criminal acts and (indirectly) anti-social views. In this case, in contrast to the prevention of elimination or restriction, the prevention of protection aims to create sufficient protection and security of people and things, as well as external barriers to encroachment on public values.

Key words: Prevention, prevention, warning, escape from a place of imprisonment, Criminal-executive service of Ukraine.

Мета дослідження. Одним з основних напрямів посилення протидії втечі з місця позбавлення волі є розроблення та проведення підрозділами кримінально-виконавчої служби України ефективних заходів щодо запобігання вчинення необхідних дій для здійснення втечі з місця позбавлення волі, а також присікання поширення ідей у місцях позбавлення волі, котрі являються пропагандою вчинення втечі з пенітенціарної установи. Криміналістична профілактика втечі з місця позбавлення волі в теоретичному та практичному значенні криміналістики передбачає існування низки спеціальних завдань, котрих у своїй діяльності має дотримуватись персонал пенітенціарної установи.

Постановка проблеми. Втеча з місця позбавлення волі з часу виникнення в'язниць завжди була небезпечною

для соціальної стабільності, становила значну загрозу для людей, соціумів, уважалась небажаним явищем, а суспільство через свої інститути намагалося попереджувати і за можливості блокувати небажані форми такої людської діяльності. Методи та засоби недопущення втечі з місця позбавлення волі визначалися соціально-економічними відносинами, суспільним буттям і суспільною свідомістю, заходами примусу та заходами переконання. Проте, як показує практика, не завжди є можливість запобігти вчиненню втечі з місця позбавлення волі, важливим моментом тоді стає розроблення нових форм та засобів охорони пенітенціарних установ, зміни старих порядків і введення новітніх законодавчих актів та методів недопущення втечі з місця позбавлення волі.

Своєрідність та складність побудови криміналістичної профілактики злочинів як структурного елемента методики розслідування полягає в тому, що, з одного боку, вона спирається на положення і висновки загальної теорії профілактики злочинності, а з іншого – є складовим елементом предмета криміналістики. Саме тому все більше число об'єктів стає загальним для двох і більше галузей знань, кожна з яких досліджує їх у комплексі з іншими або окремо у своєму аспекті, виходячи зі своєї мети.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема профілактики злочинів займалися Г.А. Аванесов, Л.П. Алексеев, А.І. Алексеев, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, Л.Д. Гаухман, В.В. Голіна, В.О. Глушков, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, І.І. Карпель, Я.Ю. Кондратьєв, Н.Ф. Кузнецова, А.Г. Лекарь, О.М. Литвак, П.П. Михайленко, В.П. Філонов, П.В. Цимбал, І.Я. Фрідман, О.М. Яковлев та інші науковці.

Виклад основного матеріалу. Поняття «профілактика злочинів» не є законодавчо визначеним, саме тому його неоднозначно сприймають як у правоохоронній діяльності (практичній), так і в науковій сфері (теоретичній). Сьогодні є багато версій поняття «профілактика злочинів». Л.П. Алексеев уважає, що профілактика злочинів у вузькому (спеціально-кримінологічному) розумінні є кримінально-правовою категорією, що охоплює цілеспрямовану діяльність спеціальних суб'єктів, орієнтованих на виявлення і розкриття злочинів, установлення й усунення їх причин і умов, притягнення винних до відповідальності, призначення і виконання покарань [1, с. 21]. З іншої точки зору, кримінологічна профілактика включає профілактику злочинів і профілактику деяких правопорушень некримінального характеру, насамперед адміністративних порушень, суміжних зі злочинними проявами [2, с. 13].

О.М. Джужа під попередженням злочинів розуміє систему соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності [3, с. 180].

Залежно від того, на які явища і процеси спрямовано профілактичні заходи, виокремлюють такі види профілактики: 1) профілактику випередження – сукупність заходів, які спрямовані на завчасне запобігання виникненню криміногенних явищ і процесів у суспільному житті; 2) профілактику обмеження – сукупність заходів, які перешкоджають поширенню в країні або на певній адміністративно-територіальній одиниці криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців; 3) профілактику усунення – сукупність заходів, які спрямовані на ліквідування негативних процесів та явищ та які запобігають новій активізації їхніх дій; 4) профілактику захисту – сукупність заходів, що здійснюються з метою усунення умов, які сприяють учиненню злочинів та (опосередковано) антисуспільних поглядів [4, с. 96–98].

У свою чергу профілактичні заходи здійснюються на рівні: 1) загальної соціальної профілактики злочинів, яка здійснюється в межах суспільства в цілому; 2) профілактики злочинів у соціальних групах та колективах; 3) індивідуальної профілактики злочинів (рання та безпосередня) [5, с. 5].

На нашу думку, профілактика втечі з місця позбавлення волі передбачає здійснення та проведення спеціальними суб'єктами кримінально-виконавчої служби України спеціальних оперативних, слідчих та тактичних заходів, спрямованих на недопущення злочину, на припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або на стадії злочинного задуму.

Розглядаючи дане питання, ми маємо звернути увагу на правопорушення, скоєні не тільки ув'язненими, але й працівниками тюремної установи.

Профілактика службових злочинів, учинених працівниками кримінально-виконавчої служби, має відбуватись шляхом:

1) Покращення системи добору кандидатів на посади до кримінально-виконавчої служби України за високими професійними, етичними та моральними якостями;

2) Посилення контролю за їхньою діяльністю з боку інших правоохоронних органів;

3) Розроблення критеріїв оцінки роботи персоналу пенітенціарної установи;

4) Організації та проведення виховної роботи в лавах працівників кримінально-виконавчої служби України;

5) Посилення діяльності щодо боротьби з корупцією у сфері виконання покарань;

6) Вироблення у співробітників кримінально-виконавчої служби України непримиренного ставлення до проявів нестатутних відносин та інших порушень законодавства у сфері виконання покарань;

7) Підвищення фахового рівня персоналу пенітенціарної установи;

8) Розширення кримінологічної поінформованості співробітників кримінально-виконавчої системи України про випадки вчинення злочинів у сфері виконання покарань та юридичні наслідки для винних;

9) Ознайомлення персоналу в'язниць з новими випадками та новітніми способами підготовки та вчинення втечі з місця позбавлення волі, проведення наукової та практичної роботи для усунення можливостей для втечі з місця позбавлення волі;

10) Розроблення науковцями нових стандартів для забезпечення надійності та безпеки місць позбавлення волі, котрі допоможуть державі та Кримінально-виконавчій службі України припинити втечі з місця позбавлення волі;

11) Розроблення інформаційних та телекомунікаційних систем, здатних виявляти зловживання, допущені працівниками Кримінально-виконавчої служби України, а також ув'язненими, котрі порушують режим пенітенціарної установи або вчиняють злочини в місцях позбавлення волі, відслідковувати осіб, які вчиняють такі зловживання, й збирати відповідні докази.

Слід зазначити, що в деяких випадках результати профілактичної роботи оформлюються несвоєчасно. Внесення подання затягується інколи до закінчення розслідування, хоча є можливість зробити це значно раніше. Якщо експертиза проводиться в кінці розслідування, то тоді неможливо використати відомості, що були повідомлені експертом, особливо якщо вони викладені в повідомленні (листі), яке направляється пізніше вироку [6, с. 113].

Зміст заходів профілактики вчинення втечі з місця позбавлення волі в контексті запобіжної діяльності, що здійснюється стосовно персоналу установ виконання покарань, можна продемонструвати на прикладі неналежного використання технічних засобів нагляду та контролю (наприклад, відеокамер) за засудженими, зношеність яких становить великий відсоток через відсутність достатнього фінансування Кримінально-виконавчої служби України, а на деяких територіях (ділянках пенітенціарної установи) охоронюваних зон вони взагалі відсутні. Це у свою чергу дає можливість персоналу місця позбавлення волі встановлювати позаслужбові зв'язки між собою, а також із засудженими, передавати для них заборонені предмети та речовини, вчиняти спільно з ув'язненими різні злочини або правопорушення.

Висновок. Отже, на нашу думку, протидія (профілактика) злочинності в місцях позбавлення волі – це діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, організацій (у тому числі й міжнародних), Державної кримінально-виконавчої служби України, прокуратури та інших правоохоронних органів щодо попередження злочинності в місцях позбавлення волі щодо виявлення

і подальшого усунення причин поширення злочинності в межах пенітенціарної системи (профілактика втечі з місця позбавлення волі), а також щодо виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування втечі з місця позбавлення волі та інших пенітенціарних правопорушень (злочинів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Л.П. Правовые основы профилактики преступлений органами внутренних дел. Москва, 1980. 512 с.
2. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев АЛ. Криминологическая профилактика: Теория, опыт, проблемы. Москва : Изд-во «НОРМА», 2001. 482 с.
3. Джужа О.М. Стилий словник кримінологічних термінів : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 1999. 235 с.
4. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І.М. Даньшин та ін. ; за ред. І.М. Даньшина. Харків, 2003. 352 с.
5. Яковлев А.М. Индивидуальная профилактика преступного поведения. Горький, 1977. 127 с.
6. Цимбал П.В., Мельник П.В., Данкович Н.О. Профілактика правопорушень (кримінологічні та експертно-криміналістичні аспекти) : монографія. Ірпінь, 2011. 170 с.